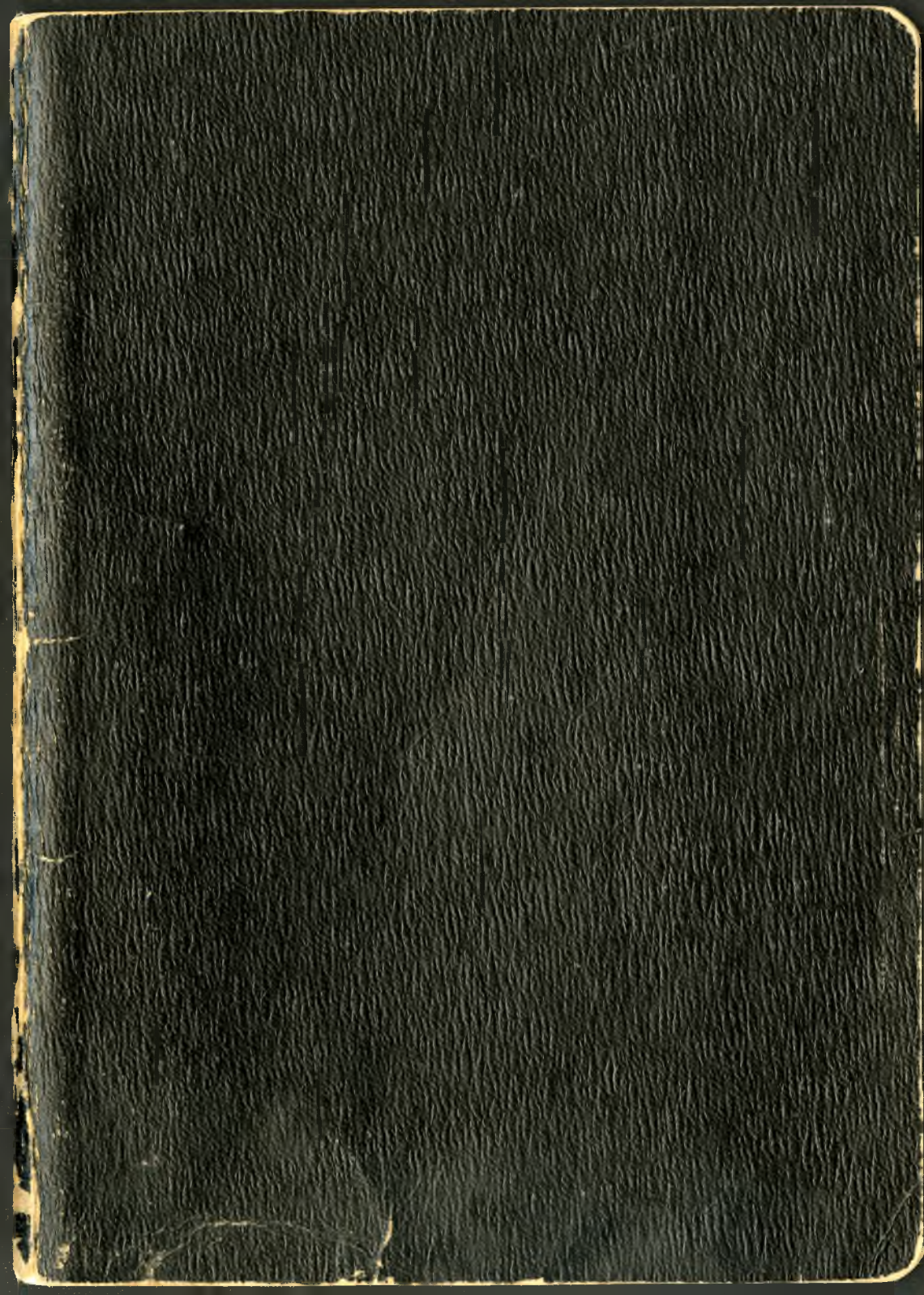

Il art Rana märkmeid
eti hariduse- ja kultuuri-
tegelaste kohta.

PEM 21167

37.092

PR 19

1
Su käikumata ustavus

Su sügis rahvaarmastus,

su raugumata raske töö

käib edasi, käib edasi.

kei olge päev eik olge öö

käib edasi, käib edasi.

Ja ainus - terve, mis sa saad

on mulla ~~mat~~ matalane mead.

Siis sinu armastus jätkoo

kei olge päev eik olge öö

käib edasi, käib edasi

käib mälustuses edasi.

Heinrich Bauer.

sünd. 30. juulil 1874 Paide linnas kaupmehe
pojana, käis kodus Tallinnas ja Pärnides

lopetas 1896 Tallinna Nikolai gümnaasiumi
ja astus Tartu ülikooli ajaloo ja keeleteaduse fakult.
Teigi üliõpilaseks seoses keelkooliõpetajaga ühena
ja õpetas mitmeid Tartu linnas keelkoolides -
Lopetus 1900 a. eand. hist. aegajaga üliõp-
li ja sai väetaksja eestruotsalaste üli-
kooli aureka. Ol. 1900-1903. Tartu pois ja
tütarlaste gümnaasiumis seoses keel ja ajaloo
õpetajaga, aastatel 1903-1906 Wersseri realkooli
üliõpilaste ja kõrgeimate meistrakooli kur-
suste lektor. Reisis 1902 ja 1904 aastal
Türgimaal, Prantsmaal, Poolas, Egiptuses,
Itaalias, Pärnemaal, Austrias, Soomemaal ja
Kraakias, seadeti 1905 a. ministerruumi
poolt Lasse ja Schmittinack seadete keel
keelkooli oludega tutvustamine, Igatius kodumaa

2
järel sündis teda 1906. a. kodumaa-
tagasi pöördumise, - see Tallinna Nikolai
gümnaasiumi üliõpilaste õpetajaks ja volles
keeli seltsielust tegelikult v.a. 1. ok. 1906.

a. Eesti- ja Rahvapärimuste seltsi asutajaks
sead ja loomise Seltsi abimeheks.

Koristas Postimajas mõned julkurid ja pikema
reisi ajal Koristamisorganisatsiooni, Palestiina,

Egiptusest, sõjamaad Narssarist ja Tallinnast.

Jaa. Bergmann

Üldine ajaleht "I" 1879, II 1880

8° 144st ja 15st Kodulaste raamat 1. tr. 1890, 8. tr. 1906. 8° 110 lk

C. R. Janoboni Kooli lugemise raamat I

15 tr. 1906. 8° - 256 lk

II. 1907, mehis tr. 302 lk

(Ülikooli 1877-1882)

Ernst Enno.

"Oma hõrta mehe poeg" - välimall ulin side
tel ajal kui 17. või 27. mail 1875. mul see au
oli selle hädama kadumise heita, kadumise,
murdugi küll vastu tallmist, sest ma tulnud -
taguspoolt see. Teine perekonna talade -
pühussit kakamul mulle kogu nimesse;
mõni kogu aegastena, "vanaisimele noli vastu":
"aitäh peenemle" - Linnat; aga seot ma
ei künde.

Ma ütlesin 17. või 27. mail. Sellepärast et:
27. mail, kui seius ristimis tunnusel,
järgijalult ka Rannu kirikuraamat. Enne
aga vaidluse vastu: te ilmapiik oli 17. mail.
On Armut - tel ajal Rannu kirikuõpetaja -
lei sin osa ristimistele kaht kümme
või aastas nooremale, mõni asi: sisse sinu
kümme päeva nooremale tette. Ja
Mis siis: ma a-tea kinnist mulle ma

3
sündinud olen. Sündimise koht: Valgat maa
küte. Tost kaitst ei ole palgi enam meeli;
mis aga on, sest mingil. Enne sealarajast
põlve elgu juba astis võ Dõga velds korust
külle talu, mille järel mind külskondade kool
Jassare Erniko nimetena kakat. Ütlenet si
tikka ka jätti, et ema mind äärmis veldi
lehtome ristis oli taltrud. Kalk elnud
juba valmis, minagi nü kuku aotenes. Kiriku-
õpetaja lei'drus aga, et see ikka ei mineet.
Suur protest kisa minu poolt. Ka ema saanud
pahaku: "jumal pääst ülesin, mas kende
aitsemine all, ei lähä!" Te näete juba
ema poolt midagi luuletajast. See külg ongi
müüd viid, et etu elukorrad, kus üiet veel
märkema katkead, juba sügüena näputaie elu
peal tagasi pead vastena, sest, "Postimehe" viis -
kümneaastase kestus meelestunus e toli kelle
ladipooli püundus. Vannu alla, muud midagi,
Ehk teie sõnaga - Põrisori vastu ikka ei saa.

Külakool: Valguta Lektukne külar, kooli-
õpetaja Mäkk. Sii pandi mind, et vallataks ja
kõrimalt paist mõne ajaks raha saada. Tõelise
õpetuse andmine põlvis. Ja va kes Mäkk pidi järe
saama. Sest ajast a'ol palgi mees, mis on, keda
kolledamalt. Ei taltud kuidagi selgeks saada,
et sa tunni aja pingi pealt tule a'oli tausta
ja muina, kuhu sa tahad, iragi siis mitte kü
kinnitaxid. „kõn mis oma, eri pääle, tulev jõe
tagasi.“ Sii kõik leidnud nagu vana, kartulipõis,
kukendõks ja teinid väga lihtsad, aga sids lõlunama
asjad. Ntutlud. Ja pidi ülitare olmas, s'el
kui kirikuõpetaja kavade kodu „kaama“ tul,
saadet mind karkambrisse, „et mis õpetaja
oma klonä e' näit“. Kirikuõpetaja katus teisi,
omine aga kühin karkambrist välja ja tein
kutariga sõprust, ja et mul „vardega“ saapad
jalar alid, aitasin kataril ajast vett vett.
Kui mul ial see lade möte on tuland

4
kunagi koduaga tagasi igatada, vii ca sell juure-
küll ainult elu Lektukne koolimajas s'udau-
liku Mälga juure süüd. - Sii koolprail
Rõnga Paadengi möldri tütar. August Polak
Rahu tane pümmule! Tundis laps hinge, ja
elu e' võinud laute. Kirult alatus valusamine
ja kartmine, vuhet kukub temmi pealt vette,
nagu nüüd kuskunne s'olek et võ mitte väga
s'eenud. Ka mindi vohel vähpule, mind jäet
tikt kõja. Tamekne, vähpule ja mis magi kade-
esimeed unets ääd! Treffneri juure süis, Harro
Treffneri koolilast koltu putesse, püema raamatute seis-
vot minu koht, markust: suured andid, aga üht
vallatumatst terve kuolis. S'ei sa tõi, a' tõi kuollat,
aga püema raamatute vohk vallatuse tõinduse
juure lüada: sai ühe remetri vältent 6 (loe:
kuni) kude küga lihtsame mõtte vitu. Stitino
andje kääkule!

Realkool: J. Ripke ajal, „Räiberhauptmann“
mäng pealõbuki, indiaanlase mäng oraloobuki.

Esimes kooli-aast, teine, teine Tälksoe metsas. Siis
rahvastunde ärkamine. Oiat: tunne ühennast, mõt!
See tuli nii ühel hoodul, taltmat. Kõditerin „Tpp“
puja kõne - neljandas klassis; a. jõudmus talle,
nagu kunagi linnapais, memmepajakas, tühje käditi-
mist ära kannatad. Meid saadet Ripke juurde.
Ripke: „Küingane talumatu paarikas klapats! Väe-
takse armust ja hoiatusest kooli-astu, ja lõpu ei
müüta end tarvilist viisil üle pidada! Kuid
nagu aia. Sii järele kardetas kirkkaja, kui midagi
tegelikult äiendaks oli. Meid unistaja: eesti türg
Amerikasse päägenes ja mõne indiaanlas regulaar
liikmeks teite, pärast - Jaanur, siis vagune tra-
amivene appunad pais, mis ühena teie ka un-
direktor „kunka“ Sokolov, end leidis, siin alga-
aeg, kui instinkt ütles: katus nii alla, et direktor
sikus ainult sola näib, mis talle meeldib.
Ja keel: klassis: mis Tuo, „herra“ - missugune
ironia - peab kooli lõpetemist peab hõnata, si

5
kostui nii pühapäevaks mis sain: olustierik!
See d. aeg. kui direktor saladat põlve kergeti ja õhtu-
seripõlve isäranu küti, ja turnitund oiet „udmisti“
muutus. Valet-velh aga ei saanud muide ku pidu
mende helger olus, kes „kõnnuherneid“ tegid, nii
sola vandenultu. Siin ja seal viskas siis mõni
põmmi ja jooksis ise kooli-õpetaja juurde ja küündis..
~~See~~ bomb! Ag need olid kardetavad tunnid. Muide
suur tüüpinis - läiluseni. Ja kui meid kõik, mis vene
keele ja kirjanduse puutub, mis hõlmata külmaho-
jäteb, siin on sulle jünnet ainiüksi viimati vene keele
ja kirjanduse läiluti tegemise jüst kooli kolde tüüpinis
ja sundimis läbi. Tõegi loodurloo, füüsis ja ajaloo
tunnid ei olnud muud kui - vene keel sola katumised.
Direktor Sokolov - prr!
Ühes suvel kodus, metsas, karjamaal, end eoste
sigade, pärast loomade juure - õnnis unustamine
ja kontide viitumise erit Pinalden ja Fabu-
seni, kio-riimide viimaste vaimelusteni.

Kuidas ma koolis lõpetasin, a'tele
 kinnida: a'mitte üigut kinnelde egi ka valitab;
 peenike jän maie kerkelool aludat. -

Rüminne dujargas ol' Rõngu ring vanemad ja
nooremad. Põtruunis vanemad mehed olid
vald. Varem ol' küll teist tüüpi mehed, kui
nii hästi teadma, prantuma ja inglise keelestki tunneti.
Faiine ja õiged inimesed, filosoofid kaugel jõudnud
olem, kuni luuletajad, sõudmised, alustades oma
enemadest ühistest pärmu, tõmbesid üksteist se-
kord kätt enesest kõrgi, mis Rõngu sadamades "talendit"
leidis. Kõik üksteist algupärastis tõdesid a. ole-
misel muud mitte järele meelde jätmas kui luguliste
kättes "Skaver" ja tõlgitud Shakespeare rändlusi.
Vanemad ja nooremad üksteist ümber ol' ka
hakanud Rõngu kaitse Riisear, mis hilisem
A. Sprengel-õpilane, ja seda kui õppend, kelle
kõik ümber vald mis huvitavad lende võttis, edaspidi
see tunne ol', nagu istukene meie mõne naise taga
sümpatiliselt ja kuulaksime tema sõnu; armastat

almapilkudel ol' Eickholdt sur. Väinö - salta
 ta kui temperamentlii mees kirjandust ja tema
 kupaatusega riiti ja käis sell kalgil varta piluks.
 See püüdis ja püüdis lüüda tema kallis
 matka.

Näuremate hulgas näists kõige enam välja Bern.
Weber. Minu paem isäer jö ainukene leerinant.
Tema a: see muudugi „Postimile“ praagusele juubelil
punduma, sest tema a: see a: sam. B. Weeberi veelik
a: taks praagi midagi näinata alla. Lõuak
„Faust“ tükimiseks. Tõlki & lükmed ringis alid
uuel Otto ja lino Grossschmidtis, Raigest lohusõitup
oma alikaasaga. See alid Otto Grossschmidtis viljakam
Aulitaneu see, kui tema teine Aulitaneu kogu ilmut.
„Oleat“ seisid teisel lehtil ja see alid meil uuel vätseasutis
„Oleat“ lül ajal! Pärist a: see vätsevad ko Veelerik
ja mullis. Lõulikuks kokkukäimis kohan alid Rõngas
apteegi tolle a: see aptegi õpikse J. Kuiki juure. Rõngil
alid oma kōsikirjale leht „Torn“, kui uuel a: see
vaidlusi meet. Kaunis paleusine leht ja pūnd

dar ringis ja - ja sala roov oli küll kujuneda
nõugete targeti ja heeki inimese nagu ring
hing härra biichwaldt, kes oma mõttega küe kagus,
et oma saimutajis küe seda südamel raski sub-
tada, mis muid tundeid elusid. Ja kui mõtles: mis
adu? - kama! mis kõrnedelus? tül! puru! mis
sotsiaaldemokraatilisus? - jama! Andu näe
naartile iseloomud, mehed, kes kui inimesed sun-
red ja songad, - ja näe võtame teie adu, teie
käre meduuse, teie sotsiaaldemokraatia peal kaks.

Politikunum: sügis 1906. Kuubanduse järele.
Uus ilm; uued sõnad, uued sõnad, uued - seedid.
Sis rahvaustunde äärmine hõrke: „elagu, võim!“.
Esimesel üliõpilase aastas veel mõni laulukene
„Olavika“ või „Laul Postimehe“ reergudene, siis
suur viiderik, kaerimis, selgumine, siis seal mõn
älarik, mis „Postimehe“ rahurukori kingused.
Lugamööda tänu jätk mõn arglia laulustatuse,
mis armu leidis, kuni 1902. aasta kevadel Tüügis
tarkud mind „Postimehe“ ~~ka~~ taimetuse laulu

7
Raskas keldrisse istuma panid ja meie näitunagu/põllu
parim kindel S. Litzberg om Piprenae tüüis mind, po-
tentieritub luuletajaks mõis. Tõinetsen too oli täits
tundinaks. Vilumate jõe kate and üi mõndag, mis silu-
natiligi liig oleki-olud, raga sunel 1902 esimesel loka-
kõlge täits, kuni taimetajis Saaremaal oma mured
sist merde kasti. Tõlkinis alates; vahel turg
tükli, mille viisut sul äiet aimugi e. e. Proagi
aga üldadati rekleri ja palav. Tont seda eest
lehe taimetub ja tõi! Tis härra Tonissoni paubumia!
Täsi, istud mõnikord nagu pommil karmel, mis ego silu-
pika loka lokaade viis. Härra Tonisson mind ja siis!

Siski rahendage, laimud ajad! Oli kudes oli: roim
ja mure kaalukannad ka „Postimehe“ kajas. Mõnda
davis seal kui lovi. Kolmetait kenne kuu pärast
Rügs teges ja teie aetl kevadl jälle „Postimehe“ jünas.
1905. Kui Lääre Menning, tolleaga Linda taimetajis
Sebranal teatli direktorilis üppima loki jän lüüdi
ker, kes eand. Tonissoni sõnade jätele - „vaatenu
et „Lindal“ kõi kirjaj utia e. Lepis“. Sama aetl

Karl Wilhelm Freundlich.

sünd. Kuressaare linnas a. 1803, ol' vallatu
püüskuna Jooni koguduse õpetaja maakorjane.
Õppis Kuressaare lüürik, k' harjutas ka laulmist
ja orchimängimist, sai a. 1825 Muhumäe lüürik ja
kooliõpetajaks, pidas seda ametit 46 aastat kuusikü,
tegi, kui kirjutas aruoleid a. 1862, mille nimis ise
ja puhtat nimis juba ammu mullas. Oli „Perno Por-
tunike“ kaastöölise, kirjutas raamatud „Põllume-
eist“ ja „Põllumist“. Tema kuulutatud laulmist, Püüd-
kustis õige järele“ ja „Oh kui rasked on ma päevad“
Zunne kutsu ise lapsi.

Vana Linnas seaduse järgi pidi kihikonnasooli
väljast 12 kodipäist olma. Ei tulnud valdajalt näi-
kole, valiti 12 12 tressat püüsi väge ja pendi.
Nad kihikonnas kula pääl kooli, kui nad ka ütlesid.
Nime said. Võrguine koolipäist ol' võt ka fannu
L. 4.

5 Kihikonnasooli kooli kirjutas C. „Perno Port-
unisi“ nr. 1858 nr. 13).

„Kuidas pidame meid õppima, kui meid ei õpetata? Ku-
rem hulk „arvoni“ koolis ja laulmist seda am' koguni
ära. Võrguine talurahvas õnesõnnijaid on veel
praequsi, kui hirmus sunnid ilmad teened üldes

„Moi talvinimese lapsi“ sest ja sest õpit? Ku-
r- to sellega lähel. Kei palgi teab, see inime-
sest palgi teab. Talurahval pole seda vaja. Kui
kuna, aetade, kümme kärke müüvad, siis on
küllalt, munda lähed nina tagant ja ei mästa
igakord müüa maha toimata kui tarvis on“

Nõnda räägusid veel mõned, aga inimesi näge-
tusekured, üks üm' teine val. L. 6

Joh. Vold Jannsen Perno Port. 1858:

„Tõesti vanad inimesed ajas olid meil lood mõne aja
pealt näge vaeud. Õpetajad ol' vaevalt veerend
määrast koor, igas kirikus lauldi ise väin.
Koolmeistriks pandi künnepesid, Kei museti ei

a. Kõlbama, koolipäeva makseti nimele kui
sardile kinnist anti, koolis lastele ja vanade
seaduse. mis vangikaristused kelmidele, lugejad
kõralt ära, aga väga vähe mõistis neist lugeda,
kui ka tõi. järele teltat saame.

1861. a. ühe mäsimis Tallinnas Saksa Lehes:

„Pärast Portuugali“ talusei (P.P. 1861 nr. 89, 99, 100)

Tall. seadus: „Tall. laste peab suurt tänu
andma, et meie koolides veel ei ole päritolu
ja mitte ka Geograafia, maailma üldine ajalugu,
füüsika eest. õpetust e. talust. laste meist arjast
ka vähegi õiget õpetust saada e. ol. vaevalt. väi-
maline, ja kõik poolik, religioosne, kahetsusväärne
dole on kile, mis seda suuremat kahju teeb, mis
vähem tõust sinu väärtus. Sünki tahetakse keht-
ajaga ilmaru ja ilma ajaga: see on rõõndamine
ja kirjutanine. Et vallas rõõndamine pead
mõtled, et rõõndab to peab usinamine kui mis
peab peab; kui mitte, siis õpetat kui palju

10
ial talad, rõõndamine jääb temale omad tundeid
sala-ajaks. Nõnda me ka kirjutanisega: terend
õpinad ilma kooli, lollidele e. aiti ka koolid
midagi, nemed ei müüts omad kuld-tägi vedas.“
Jannus vastas sellele: „Armas kirjutaja, küll on teil
kiri raske, ka pisuke tüki kaupa kaupa alla
neeldas. Lest rõõrgem teie kirja: mis kütse peab
ie tahame, teie peanole on väike see, mis
sumab + rahus, sedo parim, - ja teie suu, mis
sõidame rinnus karjume ajab.“

Kirjutaja Tallinnas Saksa Lehes soovis esitleda ainult
lugemist: see teha kirikuremeistrid neile laste ja deest
usundituse põhjaks.

Järgmine: See vana mäsimine kiri Tallinnas Lehes,
mis Jannus nii vihaslas, on lühike näide sellest, kuidas
müürikud veel hilgi aga ast ast rahvas haleda
se rõõndamine mõtlevad. Et need müürikud
mitte üksi ei seisnud, naga „Lõunaküla“ naga
Jannus arvas, tunnusid see ajalugu, et avalik
sagadus kogu hõlmas vaimulike arvas. Selle tooni ja mõtte
tõlgitud kogu see trükkis ja tõsi üll kire ab võis.

P. Potimel 1858 kuulutas heitma maa-riigis...
d. Nunnid ümber. Põhikõll jäms ligidale noor
onki kolme aastas peale uude maa-riigi, „kei leeri
kõnnid, kellel mõnigi talumise ja mõne vanem
luba on. Kooliõpetust, raamatuid ja sõnnid saavad
nad lms trükkide, aga oma pearahi ja riideid ost
peavad ise hoolitama.

(Tähelepanu tule kuni õpetuste poolt on, õpetel järele-
maist, aadlikkust, meeliste pealajius)

Lääne-Potimel album 1892. (9281)

„Saaland olid kinni tõi, d. Ballimari alla otsekohase
lähikäimise ja uudest päris rahvast ja vahluurõõmu
vähk alati võiks ja d. nunnad enam kurnale tõrgutakse.

Kardidat mõtlemine tõi d. Alexander I karmis
oma pead tõstmise ja kõige jõuga maadid nad, nagu näeme,
sagusa lehed seda tont, meie nõi seisi peale ja valmiste
ise närvide oma lühike nägeminega selle reaktiivori
ja reaktiivori ajajärgu pinda, mis rääki aredote n
hädakohasid lei ja mille ümbruskonnas malle

11
nad 1904. aast. puresid peeti nunnad järel
nagu oleks 1882 Eesti rahvaloomust voolust riki li.
muri-aija kasvatud

Nad näeme: järele nunnade, nagu nunnad ümber
kõige kuryõ järel pidi olma, et siis Lääne ik-
vaimu all kasvatuse all lehtrehelis, senna
vaimuga arendades jandides kooliõpetajad, - kelle
muid kühkuleid kuldade - mõtlemine katalis.

Sellest vaimu jõudude, d. ajal uude rahva ketsel,
ennast valguis ja vaheluse peale viretsel, rahva-
kooliõpetajad peatavine on peale arenduse, sest d
kõne see viretsel hõrkuks laotumise viretsel
n.

Puolteeni gymnasium vanemate komitee otsustas,
mis. Avalin tegeva tege teo nupajitallase.
et teo elinima, talurahes aramimuse II riigivolin-
guse valiti

Ons tēgums arī kļuva krietralājs arī A. J.
1902. g. kļuva autokadonim diplomam.

13
Nikol Madise poeg Kampmann
sünd. Lauga Pannaküla Pärnu kihelkonnas 16. mail 1862
Ira-peremehepoeg, kalamees; soldat - suri juba peigi taust
eluastel ja ei püüdnud muid kui väikeste karstnaga
majasid vaita Naidla-Huctra krundil. See mehele
oli sel ajal ainuke suitute elukoht Kampmanni
stammikülas. See toeks ja väetiseks laste kasvatamiseks
sai oma isiklik Kampmann, laialt tuntud vabrikandri
Pärnu linna kaupluses äärmiselt. See oli nõrk
mees. Suvel ja talvel - ühest vabrikist tulla; talle minna -
reisid ta hulga vabrikutele Pärnu - Valge - Vilni -
Smiltene - Riga - Tartu ja Tallinn vahel, või Pärnu kon-
trolli linna ning vilja siia ja sinna viijast tõi
Kampa laadi. Kodus, selgeid hõlguvaid elatus, edendusi
ema ja tütar selgustööd: ühel talvel tõi nad juude
töökohta - mõnikord paari penitsiooni tagant - väikesed
lapsed lugemist ja kirjutamist õppima. Tütar laste õpeti-
mist pealt vaadates sai „oma Nikol“ juures selgustööd
raamatulugijaks ja hakkas juba lapsesai-õppemisel
õnne elukutseks igatama. Eerksid palusid need

Kõned, referaadid, on valtsi sovit, oraal ka valtsi enes kuld
viikis ilmunud ja kinnasid ühtis pealkirja.

"kirjad põllutööl."

1. Kooli kirjandus, Tartu 1894

2. Meeslike soopandus, Tartu 1895

3. Kõnede pidamine siiristulemi suurendamiseks, Viljandi 1896

4. Lõuna miljonit, Traktatidomise soomaa kirjandus. Vilj. 1897

5. Põllupidu kirjandus, V. 1898

6. II. Ahtale toimelise tegu Viljandis juhtis M.
Kampmanni eest õpetlikus ja ajakirjanduse põllutööl.

Tõlles teguist kirjandus:

Loogis õpetus. Vilj. 1895

Leiri M. II. elu ja tegu V. 1896

Kandli kätel V. 1896

Tat paitat. Inglise audisjõu. Narva 1897

Ja süks. Marlioki audisjõu. Rakvere 1897

Mus aji väim (Kudlitsa apela) 1897 Kõnede jõe 98

Linnas kuhermange. Talurahva leadi V. 1899

(Kõnede M. Kõnede nimega) Tõlles, mis M. K.
toimetus.

15
III. M. Kampmanni pedagoogilist teguist kinnas
nõu järgmiste raamatud.

1. Põllutööl õpetus. Tartu 1895

2. Lõuna kirjandus. Tall. 1896

3. Kõnede pidamine ja leadi. Tartu 1902

4. Kirjandus kirjandus eest keel õpetamiseks
Vilj. 1902 ja 1905.

5. Kirjanduse õpetus. Vilj. 1904

6. Koduõpetus kirjandus, lugamine, usupoetus ja
arvamise eest. Tall. 1905

7. Kooli lugamine. I ja II. Tall. 1905, 1906, 1907,
1909. II j. Tall. 1907

8. Koduõpetus juht. Tall. 1906.

9. Eest. vanem ilukirjandus. Kirj. S. Toimetus 2
Tartu 1908

Friedrich V. Mikkelsoo.

sünd. 1886. Võru maakonnas Linnamäe vallas,
kus isa kaasa aega vallaõukodusepetaja oli. Tohtis
1897. a. Võru linna kooli, kus kolme aastat kooliõpetajaks
A. Antson ja P. Leis olid, pidi aga 1899 algusest
koolist lahkuma, sest dr. Leis koolile ära maavõla ei
jõudnud. 4. detsembril oli kolme koolist lahkumise
ja viimast juhataja. Leis. 1899. a. pidi poisid
kodus viibima. Alles 1900. a. algul, õppeaasta
kohtumisel, tuli ta juba kolmet korda Võru linna kooli
vastuvõtmiseksamile (kaks korda oli ta enne juba
selleksamile läbi kukkunud) ja sai vastu võetud.
Linnakooli pidi ta mitmel korral tundidalt lah-
kuma, sest kodulise õendamis viibis aiti tähtsaks.
Lõpuks saati teda inspektorikarri Flore kooli
sellepärast koolist lausa, ja poisil varminud
a. olud. Lühikest aega aegadel käis M. linnas
nõrga külaga nädala, pausi algas, reametatud
kaupluses. 1905. a. kerades lõpetas ta linnakooli.

ja sügisel sõitis Tallinna sadageograafia kureskole.
Ol' tööd, tunniandmist ja nälg. Keskelt
sai siit kaheksa kuu ministeeriumikooliõpetaja
leht. Kõik oli 1906. a. suvi, kus ta end kooliõp-
instituti ^{üks}õppimisele. - 22. augustil sai ta
Peterbur instituti vastu võetud ja seal õpis
ta praegu oma kooli, ehk tal vüüd tühjaks
tõukis e. l. Sõitis on nälg nägemiseks nime
võlgu.

L. Kitzberg.

"Postimehe" juulius aastal on päris näidukeks muju, mis vana 70-aastase mehe oma kule võtab, nagu armastatuna 50-60 aastal tagasi minevaks kame ja noorpoolele ole ja ole mälestuse, tundmus ja juuited, mis muud rahulikult unustuse kolme suukusid - veel kerra lasteks tule ja ette toob.

Eks ma ole ja selle aja laps, millest "õnne" võeti omal ajal laulis: "ja see ole õnne" a "raustas talaks", millest silmaring "ite aia" a "ulatuse" ja vaimuelu ole nagu karteligi haldriis, kuhu peitsen küned ja värste ole juurde a "pääse".

Mina noorpoolele saatus ole aga sellepärast rõõmuseks keldam kui paljudel teistel minu kaunendajal ja õdedel, ja minul nagu "oma valitud" vanemad olid, - rüüsuks, et inimesed näideks teinud a "saa" kui oma aukaatusega nende kalmukirjal a "peatu".

See ole küll "duas" teemad, ole aga oma noorpoolele pääses mõisat, kui vanam härrast rättsipidab.

17
Vanais saavis puuga ka rättsipaki teha, sellel endal ole aga igatuse andriku juures aini tööl tih. Seda lubati, ühtlasi ole härrastet ka valgi pool maist kirjokandjaki ja Rättsipaki. Nõnda ole temal vaimalike Värste-
Tumaga ja apneni lotega kolle punktis, ühtlasi ja vähe käes silmaringi laiendades, enam kui tema jõe meelil meelil.
Sel teel sai ta ka õige muna vanapreili taoliseks, Tulikundi talutütre. Leena Pauli tittasest, kesis selle rasketi vältlustega (sel ajal ja naisterahval luba a "dnu" tein härrast pürkude mehele minna, ole ja igo inimese härrast onandus; kaasilas ole kaarekondis sündis ja õhvardas saanud; olei kui dnu proua kirja kaes andus, ole asi kurdas saanud) - omale ahitavale ja lahkele põllumehele. Kõhkeks ole kena kaeritu kõnnele praegu Põlde tala ligil, mude Platach kutu ja mille ent tene keel pääses munes näideks munes tal pidi käim. Enamasti tervitab teda orjaleltsit, kuhu nimelt ustas ja orjaleltsit inimesi saagi ole. Tema ole laltis puuga ja teadusehimuline, rääkis laltis laltis keelt (Laltis veld on Laltis püri real), pürideliks

sakra kull ja ka mõned laured vene kull (soldatid
olid vallas korteris); tegi oma tarvis sepa ja tšerťuud.
Ka oli kental raamatu laudi sel ajal kättesaadavalt
raamatutega, päike püüli, lauluraamatu ja katekismuse
võis tema raamatud kull kümme storne peal ära lugeda,
seal olid Pust faksi „Vene sõda ja vene hing“, F.W von
Willmanni valmid ja „Elamise juhataja“ (Liken Suõlleis)
G.W. Narings „Piibelpäev vahelajenimel“ jne. See oli
hoolis lugeda ka veel „Postimehe“ päetib.

Kui me siin oma vrest olen istunud, pausib kõigil ka eme
kahtle. Tema oli koki aastal mõnes teenistuses olnud, seal
majakoristamist ja sugupärasid ka näputaand õppinud. Kuu
igapäevast hohmetailmikut aega ütle ära, perer ja trükkis
te kütuseidki valgeid paaratuid (Kollide kühkuma
kandis naused tann arend valgeid raitumid, mille otses
pikalt selgi peale maha ulatuvad) ja trükkis ka laste nunnakei
ja mütsikei.

Mina isa, suri 1881, 35. a. vanuses) näkis mitmel korral, et
tema pälus rahva seas Laatu vallas ainult kolm neid
olnud, kei kirjutasid orand: Veste Tormar, leina ise

ja koolmeister Maltas.

Ma nimelan siin austamisega mõne oma venekei kuu-
venna nime oma ümbuses, kei rohkem teaduse järele jän-
neid ja lugeda, mis sel ajal kättesaadav oli: Siin
Karl Siloka, Kass Hendrik Lill, Mati Põllu, Pieter
Tuim, Andrei Janderson. „Postimehe“ juhtkonnast nend
kute e-näe, olga siis ehk Siloka, teada üldiselt helgib veel
elavad, - tema kadu jäärja kuningel. Teised kute on
illicitare järele puhkema läinud.

Enne Postimehe sündimist oli aeg, millel uudisid
ja teadusi ainult kartusi kaudu; teada tulles tõesti
ja siin veel näär ja kaanapäeval kirimust (Kirik oli
25 verst kaugel) ka Mõis ja Virkei Laadalt saadi,
kui sugulast ja tuttavatiga kokku jühuti. See oli kute
see maadus.

Peale selle oli siiski veel mõne pilumise, mille laul
auvilt ülestas aastel kaudu kaugemal vnn pühale.
oma mõtlen Porin - Gorni tšerťuematik, helgim ka Tartu
Laakmani „Kandisai kalendrid“. Opetalid Eesti liltas
kalendrid sinna palgi ei ulatunud, teisi müüid orandest

egast kordist. Oh kuulas neid igatsege sadat, kinnuga
oteti, mitte ainult et näha, millal vilms ehk lume tuleb, vaid
peamiselt nende rahade pärast, et audist saada. Need ka-
lendri: salemis Coeli vii, kuni parimini päle jäid, kui mis
peetistki, mis ja sundus aasal päle tulist, ilms et neist
palgi ulksi on saadud. Mitte iken need e'otnud kalendris,
kes lugeda mõistis, ravis ka need, kei mitte e'maistnud, -
püüdi tustik järele ainalt. Naljatle naorüüd, kes-ki-
nikin lauluramata varivore käe loidud, e'el mitte aat-
jo omistad asi. Ho mis õppim kalendrisest lugemise
Näite - ilma aalutistat. Vanem vund tahi pidi sellega
võlme vande nägema, - tade ajelt oma vaki kaimel.

Kirjutusteleid kirjuti is mulli talveõhtul peorugemise
auna peal süüga ja krüüdiga varakult kätte. Ennaga küla
kants oli varem vund - om fiken Pauli kätt, kei. Nügi mis is
kulpis oli tuis pulga (plüüti) kirjutuse saanud: selk
jägerime puoleks ja lakkemine karitohu peal kirjutime.

Pärast saime, tahet, paber ja selk.

Minu kuni aga et raamatute tehnik ja joonistele. Isa
raamatute tegemine oli annungi läbi muutud ja tultud, see

19
e'vaigistatud suurt undistinu. Mõnikord tõi is laadil
ja külast midagi, paljaks seegi dte loi.

Seal - jultis midagi isatulelikku. Vund tibi laerkoo-
list ja tõi kake kaguni imelikkus raamatul vund: „Maailm
ja mõnda, mis seal sees. 'ja „Ma ja mere pildid“?
Need olid allei pühadused, jo - päris oest keel, mis
e'suutnud uukuks, et need päriseolt meile jäänud. Minu
arvates pid' neid kas maise või kusagi muude
viidama.

Sis lakkemine pärus pildulikuks õhtud otelugemistega.
Tähti maailm ja mõnda, mis seal sees. Raamat sai ki-
larahvodegi kuuluko, laupäev õhtu tuld' teda vaatama,
kuulme ja imetama. - Vund oli nad illeliste kisti Trefferi
käest ostnud. Need olivad koidutühed tumelai taes. -

Selle järele lakkemine, sõnumetoojad ja „Laupäev õhtud
kõlaleid“ ilmuma, nüsama Väandra op. Kõrberi sülest
ilt ja teist, - e'suutnud uusi ilmutusi ära oadite.

Nägi kuni Nügi laadal raamatukaupleja Tiina laual
Jannau „Kõndemine sage õppimiseks maarahvale, kes
samsakeeli ja. Palusin, et is lubaks sel orte. Isa pidas

ta kallis - 2 rubla (pents), vist aulatunud temale
tagavara, muidu ta ei oleks keldi. - Paari nädala pärast
toi ta siiski raamatu mõne kütse kätte, kui ta oli võtnud,
aga mitte ei arvanud tarvitada võivat - sellepärast ei
olla meil mees saksa keel. Meie mees saksa keeles „teine“,
raamatu seest „Teine“. Oh ja et ja vana, kui ne raamatu kys-
toi: ei raatsinud tühist laulda öösel ega päeval. Vähes-
tähed „r“, „ch“, „f“, nendest aitas mind sõbralik piiri mees
lõplikuks hädaks (või nimiga Dada Purnal) üle. Tema oli kütse
kirika „võõrmünder“, oskas lugeda ja laulda, toi mõnuseid
kirikust tulnud kütse. „Det weesha Dnie“ kütse, teda peab väga
targaks meheks ja tema võttis sõda ise ka, ja hea mees oli ta ka.
Põrsia raamatu karjas käis hooliga läbi, õppis hulga lü-
sist ja sõnu päle ja õlgi aneetaks pidust saadud saksa-
keelameest, vanema vanemaga rääkisime päris saksa keelt, - ja
ja oma kätt oli enne raamatut mõndaigi sõna ja lauset
kuldud, - aga õnn või õnnetus mis ta oli, peagi ilmus, et
oma saksa keelega „rääkis“ olime.

Ta oli üheksa päeva Halliste kirikus käinud, kütse järe-
lõpetas järele lõpetanud ja keeldus saanud, et

20
kütse tagavara saksa keele kodi peetakse, kütsemees ja
külle midagi Lüdij, olisid oma kütsele noorand järele Tilk
(tuttava tegelase ja pärastis ajalehe väljandis) omale laste
kodukadastreiks saanud. Isa oli parajasti silmavilku ter-
vitanud ja kodukadastreiks ka minna üle rääkinud. Lubati mind
kodi võtta, aga - 1 rubla kuni! - Selle tekituse võitis vanem
vend oma treibitõuga. Telt võttis peslaid, pätsi lauba ja
kõrteid kotti ja - kodi! Seal siis ilmus, et minna saksa
keele tarvis maksas oli, ei mõistnud „ie“, „lu“, „fr“
se ja vähi lugeda. Tuis õpilane pühakuteid naeme
koodikorra trüki mind, tuis tõeliste: vaadake ette, et
sue parakeen-tel kütse kütsele üle ei löö. Tuis
õpilaneid lüüsi egi õhtal kütse, minna kütse ja kütse
kus kütse Tilkie ka kütse ja magas. Tema lüüsi:
jõuistis ja rehendas - kütse ööni, sundis mind kütse
magama kütse - minna pidus kütse varem magama
minna, istusin ka raamatute juures ja avarimund mitte.
Kütse lõpetas kütse ja minna kütse mitte kütse,
et kütse otas oli.
Hallistoni arui noor õpetaja Schneider ja avar kütse

uue elu üle. Laste lastel oli mul ümber tema tähe-
panemist vürts, ta sai teada, et ma härra Tülki õpilane olin,
tema tundis juba Tülki. Õpetaja kutus minuga saks-
keelset kooli - see oli omadest ühest - kõige rahvasõn-
peakoolitöötaja oma lastega ühes koolis. Paar nädalat
hiljem kutus õpetaja mind keemilise väärtuse kooli
enda juurde kerkis mind oma jõu tõttu ja
kaasa võttis - minis lastes, ja ümberst kõigest sai kuu-
kolme kuud ümberst ja kooli saadetud (minu murest kui neid
võidab kirjutan) Minis nädal peale õpetaja juurde
kõnitsid kutus mind ja minis isa minis härra juurde
(Poli mees härra J. v. Strickel oli laste ühe õpetaja,
jällegi räägiti mind minuga saks-keelset ja härra küsis
isa kätt, kas ta mind aitaks kooli panne. Isa vastas, et
ta sellest juba pöördus. Aga lõpuks oli isik muretses, mille
rüüdsid ja ka magamisrüüdsid ja viisid mind Rühki kooli.
Siisgi ja minu koolisest tahtis härra hea olla, ma pidasin
aga pärast seda ühe tunde. Siis oli küps, aga - kadest võeti
kolmest merest! Peakoolitöötaja? Minu kooliküps õpetaja juurde
ei jäänud aga üllatavalt kätt. Korra kerkis mind õpetaja

21
muust ümberst kooli treid, nii suure kui võimalik.
Sellest sai glöbuss. Pärast tegi neid kogu päev.
Tartu väärtustul sain ühe aast (1888 või 1889) 5 rubla
aastas. Sellepärast nii vaele, et enne ei olnud ühe aast
kui näituspääs hommikul. Siis olin aga juba kolmest
ja sellest sain nõnda:

"Minis olin juba leerikodis ühe kuu, kula, kõigud
Tülki juurde kestis edasi. Korra enne jõulu 1888,
kui jälle temaga pool oli, küsis temaga järele, kas ma ei
tahtnud kolmestriks hakata? Põhjust olid koolikohi
saada. See tuli mulle liig imelik ette, kui sa selle kuu-
rega lähed! " Ei midagi, sa oled praegu enam kui
endine kolmestriks, oled noor ja vana, mis veel tõi,
õppida. Ma minis järele õpetaja juurde ja rääkis
temaga selle üle. Lõpuks, õpetaja tegi koolis nõi-
ja küsis: kas mul midagi isikalist südamet peal on?
Kõigelemin tõi Tülki ottepanekut. Õpetaja vastas: ei sa
ei õppida enam, seda ma tean, aga kas sa ka tõi õpetada
orkad, seda ma ei tea. Minis vastus, et ma tahan.
Nädal pärast kutus ta mind jälle ja jäi ühes:

me pidada kuhugile koolmeistri juurde minema,
nägema, kuidas kooli peetakse ja saavutas mind juba
juurde. Juba oli esimene aastat lõpetanud, kuidas oli siis asi
sedepidi: minis sain Penuse koolmeistriks ja teisel
aastal tegis Pärnu maakonna kodulõpetaja juures
lõikmete kaardimist eksami.

Kui teadus tuli, et esitatakse „seadus“ tulemis, siis
minis ikka ühe näit ka, kui tunc tulemist näma väärin
toimivad. Nii „Vändra kantur“ oli juba tuttav.

Sel ajal, kui minis Penuse arusa, laeti seal üle
müna ja valla aruile 2 „Postimeest“, määripidaja dük
ja kaardi üle pidaja Hendri Kõrre / Vümmu ole
ja laeti „Postimeest“ .. 84 .. nagu me ineg.

Minil oli kohuriki taluel laapaini õhtul ja suud
pühapäeval rahvale jätlast ole lugeda, niisugust kard-
de järele ärkamas mehed veel uokka, sin laeti ja arutab
„Postimeest“. Tavaliselt laeti juba 5 ja kolmest 8 kätte.
Aastastu kanti lugujate arv. Tuli ka ette, et mõned
lõlled lalle ära ei viinud ole rale matematika jätist.

Vin aastat käisin Penuse ja kuni kard kurbide

„lapsi lastema“ kuni minis isikool arutab. Pen-
jäs pielasin pärast koolijärgi amet kuni 8 aastat
valla kirjutaja ametis.

1874. a. kutsub mind Põrgla kooliõpetajaks.

J.V. Jannsen.

Jannseni kodileadetest „Perno Postimehe“ esimesest
aastakäigust (1874) lueme, et Vändra kanti määripidaja
omel kooli koolijärgi ehitamist, et Helliste - karko kooli-
konnasoli arutamise ~~1874~~ teoksil on, et Põlt-
same koolikonnasoli „mis megi, on et arutatakse“.

Mikkeli on juba kuni kooliõpetaja ametis, Helmer
on koolikonnasoli arutamise „nõuete väetud“, Põlt-
Viljandi määripidaja
~~1874~~ on 10 noortimest valla kooliõpetajades saanud.

Lauri on vändra kanti kanti kanti kanti
1874 last õpetust saanud, tervet koolikonna on 1874
kodulast, neit lugusid aruile 13 kanti. Kõin laurid
mõistide järele, „Palamuse“ on 1875. a. mitu koolikonnasoli.
põisi koolmeistriks saanud. Tavaliselt teatakse, et Palamuse
koolikonnasoli 23 põisi on. Tavaliselt kooli nimega peagi,

Tänu 20. Põlvi, Põrgu, Kõnapi, Alpiel, Vilj-
jaani on kihelkonnasid elamas. Kõik koolis 1888.
Pärnemaal 67, Viljandimaal 94, Tartumaal 120, Võrum-
aals. Põlvi ja Kõnapi a. talu lapsed koolis käis.
Nõmme, linnas sellasid mitte sundi laste.

Slavo Wühner.

23
sünd. 1. nov. 1836 Paistu linnas valla muiselkuse
ametis pidaja Muori talu peremehe pojana, sai
esimese õpetuse ema käest voki taga, kätt linnas
valla koolis, õppis Puhelase maise aedniku suure
saaga koolis, pääses siis Viljandi algkooli, kus
lõpeti isamaalane Bestanderi ja pärastine Linnase
gümnaasiumi direktori Wiedemanni tema peale
süganet mõne avalduse, tegi 1854. a. kihelkonna-
kooliõpetaja eksami ja hakkas esiti 30 rubla hoo
aasta palgaga Paistu kihelkonna kooliõpetajaks. Mõne-
vel isamaad, uinunud, ära kurnatud arjakeste
lapsed üli püüdnud, se mõte oli nooremale hingele
langenud julge isamaga, mis vate saagin ja
valgen oli kui teist allaagust. aast talutares.
Teal oli Otto Willem Meringi kirju loetud, millele
pär Kreutz uelbi ja Jannseni kirjad loia pidiid
andma. Amet nennad, naga jaan Adamson ja Kati
Warri, kogusid Wühneri ümber. Pastori said pöös-
tine kooliõpetajate konverentsid omi algus ja lõppus

ik kine järele, mille suu läbi teada C.R. Jacobson.
Põrkurid tagasitulemis ajal ühe kaudu pidanud
oli. Pärast sai Wüner 9. 1856. - ja jõe järele
Pärnu tulle ja teo väsimatu kaastöös ja
kaasajaks.*

8) Seda asi kohta väike märkus: Italis vahaduse-
võitluse haridoli üliõpilastena ja terve Euroopa
tähelepanu endale tõmmanud. La noor „Paris Pos-
timmer“ ol temast kõnlenud ja selle juures väimust-
tud vahadusest „messajaks“ nimetatud. Wüner
ol järele selle üst tõrjend ja talendend, et
meiligi misugune haridoli ära kuuluti, mille peale
Lauri lha - vastis: „Kui mõni mees teab, kuidas mõni
mee mõnes asjas muna peal käib, siis saaks mõni
mee mõnda meest mõnikord vähe mõnita.“

Isamaalike töö näe sel ajal aga ainult ühe seise,
sünnide riistadega paegi kasutada. Ja need kasvat.
Wüneri kaardidest võinud kaardipärgi paeg
Johan Mielberg ja vennad Paster ja Aadon Peterson
kärgemateriga kaardidest uue ostude. Wünerid

24
tõnleis pe suuremat tähelepanemist enda peale: nad
pidid isamaalike kaardipärgi saama.

Nad ol 1858 kutud Wüneri Samu kaardi alus
ja kaardipärgi.

Peale kaardi, mis 19. okt. 1862 - aastal kaardil
sündis Eesti Aleksandrioli antamisel mõte ilmek ~~xx~~
22 aastat tegi Wüneri Samu kaardipärgi seeri-
mole töid.

xx) Kaardil maks kirjutatud sõnad, mis järgmisi
käib: „Kui alusel nimetatud, olme õnne keegi teki:
I suurt armutad, Eesti ja Läti rahus priikarist
a. 1819, ära tundud ja olme. armutust alus,
sest end kolle keitad ja oma jõudu mõde raha
kolle pannud, et selle kolle armutad mälestuse
sünni keegi Aleksander I üksi ausamuse saaks olla.
tad ja Eesti rahvale üksi priikarist arutad, kui
Eesti rahus kaardid olme mälestuse saaks kaardilad, ja
sõnnid, et õnnest kuu Eesti rahus, kui ke Eesti
raabis ja seise sõnad selle nõu keidaks ja seda
arj armutad teinutaks,“ on ole kirjutand Hans Wüner
Joh. Adanson, Mat. Warren ja kirjutand Hans Warren.

Tarwarte kildkennakuul sai koriduse paiguti, milles
suur taktuur on meil kodumaa laul. Siit on mõnigi
Wühneri kasvandik oma üppimise himu ja nii mõnigi
ka oma riimelise vaimustuse pärinud, mille nimi
pärisel pool tüttestas saanud, ni näit. A. Werke, E. Kurz-
stein, M. Lipp, J. Rennit, van. Dr. Pallopit, J. Tamm
ja mitmed muud.

Eestl. kombest, eestl. mõtteviisist, keelest ja meelest õpe-
tati kinni pidama. Wühner asutas muusika ja laulu-
koori, laenukasutuse, sooratas talumaade prüki-
loksimist - teads karast võimukandjate poolt kahtlustamist,
et ta kihutaks, mässajaks oleks.

Ja täiendust andnud Wühner mitte küllalt pealiskatses
kui a. 1864 arland onale ajajasi nõudis, oma soovi
keisririigis kanda mõtteid. Nagu teada, ei saanud
need polveid ühile. Adam Peterson võeti Peterburis
kinni ja pandi vang. Ka Wühner ajatand loom-
funtumise, siltakohas võtta Tarwaste kastre majas-
lähetoimise ette, Wühner viidi karanteni saadeti
Wiljandisse ütlekandmisele. Mida ei suudetud.

25
Pärast kuu veel üksi mässurikandot kokkuseetud
kommissjon Tarwaste ütle kumlamist: ta ajasid rahvad
mässana, oleksid lühematõ kumuleks kokku kutsumised,
saadikuid Peterburisse aidanud ühild, neile eegi
reisipassid andnud (Wühner pidas ka vallekirjutuse
ametit). Uusi tunnustajaid võeti siltakohutuse
- kõik jäi tagajärjete, muud kui et väimundmest
poolt enne kui pärast Wühneri kuu kardetas ümber
peal vaadata.

"Kirjanest Piltai asutajate", Aleksandri peamiste
lühematõ Viljand Piltunest lühit asutajate hulgas,
egil pool leidsid Wühneri. Pärast selle, kui ta 1878. a.

suurimais Piltun lühitulel sai omakandud, et ta
lühitulel eegi ka Tartu E. Piltun S. eimolevi. Praegu
Nõo kiriku eimolevi ametis, et ta veel lühitulel: Wühneri
nõo kar. S. asutamis aitamist.

Andr. Lull (sünn. 1847)

Olup. arutan Tartu ühis. Vabrik, millel ka vabrikulaps.
oli aastal 1901 vab. Radebend lüüsi sumitus ametist
kalkunus kui minna, „kui ainult on cast keelid lega peab,
ja on otsestest sõnumid võtma muudki jätka.“

Rud. Perna

sünd 1864 Tartu Nões, õppis Ulila vallakoolis ja
Pulja külakoolis, see E. Kersteni ja S. Paulmeistri,
pärast A. Rossmanni, J. Renk. Lõhe ja P. Undritzi
all, astus 1881 Valga seminari, kui veel natuke aega
Lõuna õpetust maitselt sai. Lõhe koolis õppis L. Lineri, J.
Feldi ja R. Halla juhatusel. Saksa kirjandusega õpetas
kes kirjandustundja op. Ulman. Oli üht Pulja, siis Rõngu
koh. koolis. Põlva alates eelne ja müüdi koolu
ja kõnele läbi rahval aratist pakku. Oli ka
ajast pealt, kui Pook. Tõnissoni kätte läks, lüh
alaline kaastööline, amblat pealt tõnumete jätt.
kirju kooliõpetus, põllumeeste koriduse ja kooli
kõrismuse, kui ka armastus raamatute üle.

G. E. Luiga.

26

„Olen sündinud Võrumaal, Kanepi kihelkonnas; Võlg-
järve vallas; kui mu isa vallakodumees ol. Põlva
oli mu isal ainult 8 aastat kõige viitsemist naad
ja ainult arvata õnnelikumalt too varel viis 6 seal
vahest viisi süüsaada, isearastis esista, kui
põllud lahjad, täis kine, sood aga tõi vett, mett
ja põsaid alid. Tartu jastaul lüi ta koka
tähta uuks, nü ot põllud vilja hakasid koolu,
sood kuniameks said. Sõda tõi juura-pidime
meis, lapsed, kõige varasest ajast kassa aatime,
ja nü hakasid minagi 6-7 aastalt kargis
kõima. Ühe peremehes kokku pidi mu isa ka
„Eesti Postimeest“, mida mina iska kooliga läbi
luguin, endisa peatoimetaja ainult jätt, aga Vene-
Türgi ajal ka „Sõja-Teitungs“. Minu ülesand ol. lüh
jõud kätte; harilikult jõudsin mõtlemis alla-
kaja, kui mul oma jaks ol. ära lüh. Muusik
raamatitest kumitas mind isearastis „Maale ja
mõnde“ ja. Hiljem antud vana lühedele

Vasara lüperäne raamatukogu, raamatute kütmine
anti minu naine kätte ja siis olid mul pideväärsed; pea-
aega üppäisid oli kirja juures ise raamat. Aga rüki
e jõudnud ma kõiki uusi raamatuid saada,
mis ilmunud olid, ja ma võtsin nõuaks, et kui korda
saa, nüüsi endale uue raamatukogu muretada:
kirjutada ise üle raamatuid ja adda alla tükkid
raamatuid vastu ümber, kuni mul kõik raamatud kätte
on. Et mul trükkitud raamatuid ja veneaegset
juttudest puudus oli, siis tegi kaks teist poisikest,
kollega kirja-igapäev kokku punktumise, onaks, et
igapäev igal päeval uue jutu peal viigi mõtlemine ja
teistele ette jutustamine. Nii algas ma 10-11 aastat vana
lõulitama.

Nõia ise oli vana ja vana mees, päris puriteenline.
Muie omanikku ja kirikuõpetajat aastas-te, mitte üm-
likku kama ja kartuse pärast, vaid lapselikult uskuda:
et vened meil maa peal jumala asemel on. Kuid
minusse ei jõudnud ta üldgi nüüsgust uuku isetele,
mille üle ta suurt meelehaigust tundis. Paga enam

27
omendasin ma kihil konnakoosi „Lokale“ sõprade
poolt nüüsguseid aruandusi, mis ise armus kokku
mõniti. Kui ma nõu aastas hilgi Valgajärve maia
uueistatut karta üle „Eesti Postimehe“ kirjutama
mille üle maistõrv sõlaks ja äpetaji nurises, siis
oli isa „nurjeläinud“ pagi üle nii õnnetu, et mul en-
selgi hale oli, aga ma ei võinud parata, sest mis ma kirja-
tanud olis, oli piha tõde. Ühe teise kirja pärast
„Eesti Postimehe“, mis jõe mitte üksi tantsu onlik
tõde ei olnud, vaid ette vallahehtu protokollid peal
põhine, kaebas vallahehtus mind vallahehtuse
ja talis omameelilise kirjutaja ja kohtunikkude abil
mind kinni panna, kuid kolus läbi tüga, sest et
oma vastust andmist tõrkusin ja „kõigele“ kohtule
selitasin, et „Eesti Postimehe“ eest Dr. Herman vastata
peab.

Sisustus Kannepi kühkanna kodikohus appi. Äpetaji
Talek teatas, et minu peale olla kaevatud, et ma üle
kõhnate kirja kollegile orainimeks olevat kirjutama.
Kaebaja isik olevat pühtiseladus. Kirje enest

e'olnud ilmas ka ulmas; aga õpetajalarnel ol üs-
kiri. Seda oli temale pihisaladuseki antud. Ka tunni-
taja oli vannutatud, aga kei see oli; seda minu näid-
miste hoolimata e'üteldud, misema e' teatatud ka, mis
ta oli tunnistunud, see kõik jäeti minu ees saladuseks,
kuus üteldi, et minu suu valeset selgeks tehti ja
minult veel kooliõpetajana ei pidenud õigus ära.
Kui need sündmused mõjusid mu isale peale, ja
et tema meelele mõisnikkude ja õpetajate vastu
täitsa muutus ja ta nende näendamise leppimise näoli-
seks sai.

Suvis 1887 valis Mareme vald mind oma koolijäts-
jaks ja inspektor kinnitas valimise vastu õpetaja
Wegeneri tahtmist, mis Weger mulle ilmselt andeks ei
võinud anda. Kevadel 1889-1890 tuli ta kooli ket-
sama ja leidis, et vanema järgkonna õpilased eest keeli
lugemises küik 0 saadi. Õpetajal oli nimelt 2 ek-
s. Nalmsi „laulus ja laud“ kaasar; ühest naats to
ne järele, teine käis laste käes käest kätte ja nad
pidid lugema. Terve klass luges üht sõna võõrit,

28
mille peale Wegener „e' mäiste“ ütles ja nulli
kirjutas. Kui ka kõige paremad õpilased selle
sõna peal ikka ühesuguse nea tegid, siis vaatas
ma arja järle ja leidsin, et laste käes reemotist
vanem trükk oli; kui see sõna täiesti vigane
oli trükitud. Ma jultsin Wegeneri tahdusele
sellele ja nõudsin, et lepsi uuesti laulu lugeda,
aga ta ütles: „Mis ma olen kirjutanud, seda ma
olen kirjutanud.“ Ja nü sündis, et kuna terve klass
ilms ühegi erandita päästkirjas 4 sai, lugemise
suuremal osal lastel 0 oli. Seltsamal kumal katus
ap. Wegener küiki teisi asju. Nõnda õppisin
ma „rahva keategisaid“ ja „hariduse tarjaid“ kõige
suuremas liigduis tundma ja see on terve minu
meelele peale kadumata mäju avaldanud.

Karl Kirschaum.

Sündinud olen umbes 36 aastat eest Jüri-
küll, kus mu isa tõesti inimeses kõnleskuse
tõttas. Kuni aastat vanadusest peale käisin
paar aastat n.n. „maakoolis“ ja pärast aastat
viis valdiku „saksokeasles“. Eimene oli õpetajal
umbes paarsada, teine vähemalt poolteist-sada
last üksteisega targa tihed, alles higen väet
neid alid. Kui ehk mõnel lapsel levali as-
tides lugemine küll serinal selge oli, siiski
pidi ta isika aasta otse teistega kaas: vee-
reina, seda nõudis selleaegne lugema
õppimise kunst. Järgmisel aastatel pandi
pearõhk usuõpetusele ja selleki tervitelt
igal päeval enne laulat lauluraamatid,
katekismust ja testament ja peale laulat
testament, katekismust ja lauluraamatid.
Kui osavast orkas meie vana hea kaal-
meister taavast ja pörgut kirjeldada! Kirme

29
värinal ja hikkis kõrvad kuulamine meie
seerani pörgu kohutavate koleduste kirjil-
damist; taevast oma iluga ja pörgu oma
koledustega olid meile palju tultasamad
kui kõik teija maailma maad ja
rahvad.

Luben Kurnik, sünd. 17. 1749.

Esielgu kuningas nagu väike Taavet, sest, kerga-
paiss on kuningas „tõndel Dr. Hart. Lume mahetubid lei-
varett selga ja kooli. Paar aastat higen tagesitõrjumets
tangi tõttu juba rahimeasag „kirikonna-kooli“ „olukui
paradiis“. Selle järele reamitukõige õppuainiks. Siis
oma kooliõpetaja suurtusel Tartusse kaatri ja kst. Koolis.
Wihneri abilisiks. Tõne suurtusel saalt edasi edume
annet peal Põrgu, muud kui vastulus suurem, jalk
kõrgem. Sellel õpetajal Hõlmani otsepanekul Preisimeele
Haralene seminari õppima. Selle järele Tartusse tagesi
Tartum valla-kooli õpetajate seminaris kooliõpetajaks.
Selle astuse hingus mõndal Randi koolis me.

Smeling Friedrich (1842-1909), baltisaksa kultuuriloolane ja tööstur, oli Rõõka paeeglitoostuse direktor Ühendinae Võrkus. Avaldanud hulga kirjatoimikuid Eesti ala kultuuri ja kohaliku ajaloo kohta.

Joh. Wolfgang Boecher, baltisaksa kirikuõpetaja, teoloog, Saksimaalt 1669 pikema kestuse renneund avaldas 1685 oma nime all Joh. Forseliuse käsikirja eesti ebausust.

Joh. Forselius, enne eest. õpetaja seminari asutaja Bengt Götfrid Forseliuse isa, pärit arvelavast Soomest oli 1638-41 Tallinn Toomkooli rektor, ja aastast 1641 Madise kog. õpetaja. Kogunud muu seas oma aja kohta väärtuslikke ja aseldatavaid andmeid Eesti ebausust ja kombust, millest on avaldas J. W. Boecher 1685 teos, „Der einfältigen Esten abergläubische Gebräuche Weisen und Gewohnheiten. Selle raamatu originaal-est väljaandest on säilinud ainult 2 eks; sest

30
et teos ilmunisel ebausust eest. ja te võimaliku kohta otsusega käideti. 18. ja 19. sajandi lõpus raamat uus trükk, Dr. R. Kreutzwaldi selituste ja lühenustega.

Toomas-Hiarn (või Hjorne) (1638-1678) ajaloolane, olnud Eesti mitmesugustes riigiametis ja lühikest aega Wirtsumõisa inspektoriks. Koostanud „Eest-, & Lief- u. Lettlaenduse Geschichte“.

August Wilhelm Hupel, baltisaksa keeleteadlane, kirjanik, keeleteadlane ja publitsist. (1737-1819) ~~Fuh. Boecher~~ oli 1763-1804 kirikuõpetaja Põlhamemaal. Avaldas kogutud Topographische Nachrichten von Lief- u. Estland) ja teise teosid, mis sisaldasid lühikesi andmeid Eesti eest. ja & eestlaste kohta. Kirjutab ka eest. keel grammatika „Estnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte.“

30
Jeen B. Holzmayer (18³⁹~~34~~-1890)
saksa-balti muinsuurija. Oli 1864. aastast
gümnaasiumi õpetaja kulesaars; kogus saarlaste
varevaid ja toinela muinestadlike kaevamisi
Saaremaal, kirjutas oma arvurid ^{muistis} kogud Saaremaa
muuseumile kuresaars. Tema taltsenaks, toinela on
„Das Kriegs-wesen der alten Beseler“ ja „Ostliene“ —

Kelch, Christian, kroonik (1657-1710)
~~peet~~ oli ~~1682~~ 1682. aastast Jarvefaam ja 1697.
aastast Vira Jaagupis kirikuõpetajas, kirjutas
1688-91 Liefiländilise Histoia, mille kantsle
ber, Liiv ja kuresaars ajalugu vanemast
aegadest kuni 1690. aasteni.

Petr, Joh Christoph, saksa publitsist
ja ajaloolane (1762 ~~1831~~), Tuli 1784. a peiku
Eestimaale, kus tegutses kooliõpetajana. 1796. aastast
oli ta Saaremaal Orfardis gümnaasiumiõpetajas.
Väljais kirjamehena on käsitlemma berl ja Liivimaal

31
kuresaarsid olusid ja minevikku. Talttsam nend
kolmekütoliku teos „Sholland und Ehsten“,
mis ilmus (1802). Petr, esineb oma teoses
kuresaarsite valjutuseajastu põhimõttele tugine-
vete veadetege.

Joh. Heinr. Rosenplaner (1782-1846), oli 1809.
aastast Pärnu Elisabeti koguduse õpetaja. Ta on
silmapaistvamaid eesti keele, kirjanduse ja rahvalaulu
uurijaid XIX sajandi esimesel poolel. Toimetas
ajakirja, Beiträge zur genaueren Kenntniss der
esthnischen Sprache. See ilmus 1820 kaites
1813-32. Ilmus ka 1814 berl koolmeistri
kooli, andis välja mõned eestikeelset õpperaamatit
ja korraldas ast esimest eestikeelset näidendit
ettekandeil Pärnus.

Leopold Alexander v. Schroeder (1854-1920)
oli balt. saksa etnograaf ja folklorist. Oli
1877 dotendina Tartu ülikoolis; hiljem hiljem
Austrias ja 1900 aastast pealt Wiini teadusteakadeemias

^{indogerm. keele}
Lübe. Evaldenud ^{indogerm. keele} ~~indogerm. keele~~ pulmakommet
keele keele. Die Hochzeit gebräuche der
Eben und einiger anderer finnisch ugrischer
Völkerschaften in Vergleichung mit denen
der indogerm. Völker.

Ferd. Johann Wiedemann, saksa-rootsi keele
keelte uurija. Sünd Hapsalus 1805, surmud Peterburi
1887. Oli 1832-57. Tallinnas gümnaesiumi
kreeka kollektori, vahel 1854-1859. aastal
Vene teaduste akadeemia liikmeks ja elas 1861.
aastast peale Peterburis. Uudis muusea hulgas
soomekeelset, rahvaste keele ja keele saksa sõnaraamat
ja keele grammatika. Eestis etnograafia
alal on väga tellis ta teos: Aus dem inneren
und äusseren Leben der Esten, mit ihnen
1876. aastal.

Olearius, Adam, Haldsteni diplomaat ja
reisikirjanik (1603-1671) vuttis oma
1633. aastal Moskvasse läbitatud ~~see~~ seadimise

32
Läviakirja. Oli Eestimaa ~~see~~ seadimise peal-
mõnda eega kaudu ja Tallinnas, üritas 1635-37
a. reisi Venemaa kaudu Pääsisse. Oma
reisikirjelduses toob ta ka Andmeid ja
pildimaterjali Eestimaa elustamise kohta.

Ernst Martinson

sünd. 21. XII 1874 Kärn vallas. Oli algkooli õpetaja ja
juhataja mitmes kohas. 1923 aastast Tallinnas. 1918-21
har. min. kooli osakonnas juhataja 1. ja 2. Riigikogu
liige sots. dem. rühmas, Otsus osa kooliseaduste, orat.
aval. algk. seaduse väljatöötamisel. Eesti Õpetajate
Liidu esimees 1923-29 ja 30-33 ajakirja, ko-
vatusse toimetus aastast 1922. ja avaldanud õppe-
raamatuid. (Enthell)

Biograafiline lühikiri.

Martinson, Ernst, kooli ja haridustegelane.
Sünd. 10. XII Vändra k. Haridus õpetaja püüdis. Lõpetas
Tartu õpetajate sem. 1894 ja oli selle järel õpetaja
Võnnemaal, m. s. Kärna-Jaani kooliselt juh. ja Tall.
1917a. revolutsiooni järel tahtis M. II jaoskonnas
rahvakooli inspektori kohuseid ja oli samal ajal
Harjumaa koolivalitsuse juhataja ning maavalitsuse
esimehe abiks. 1917. a. kevadel võttis osa Eesti õp.
õpetajate esindajana ülemaailmsel Õpetajate kongressil
1918 a. lõpuks peale teatas M. haridusministeerium

rahvakooli osakonnas juhatajana ja juunis peale
mil kesk ja rahvakoolide osakonnad ühendas
viimase juhatajana ja Lühikest aega 1921. aastast
alates 1921. a. alul ka ministriabina, võttes
osa meie rajavete kooliseaduste (avalik. algk.
seadus j. t.) kaitsmisel Riigikogu kogus. Sellest
ametist lahkus M. 1921. a. veebruaril, mil ta Eesti
Sots. dem. partei esindajana 1 Riigikokku oli val-
itud ja rühma talle luba ei annud H. Raueri
ministeeriumis töötada 1. ja 2. Riigikogu liikmena
võttis M. osakaitse osa hariduskomisjoni tööst.
Saadete lahkumiseks tahtis lahkus M. oma
rühmast, jäidis erapoolituna Riigikogu liikmeks
edasi. 1923. a. peale asus M. Tallinna suurima
XX algkooli juhataja kohale. M. on agaselt teostanud
hariduslikke ja kultuurilisi seltsides, on võtnud
meie õpetajate organiseerimises ja J. Annusoni
lahkumise järel 1922. a. lõpul Õpetajate Liidu
esimeheks. 1921. a. septembrist alates ta teab

„Kasvatust” ja 1926 a. elatus naarseo ajakirja
„Nuorusmees”. 1925. a. Suud juhataes M. Hauduse-
ministeeriumi korraldatusel suvekursusi ja peda-
googilist nädalat. Järgmisel aastal käis ta
Schweitsis ja Austrias tutvumas nende meede
rahvakooliga, eriti üldõpetuse teostusega.

84
Käo, Joh. x 26 x n 1885. Lõpetas ühtlõimise
Pet. õp. instituuti 1904., Peterb. üli. Kad. lood. õp. 1912.
1920-21 riigikooliõpetaja, 1921-30 Võru õp. sem. dir.
1931-34 Põltsi güm. dir. 1931. a. Õp. L. pedago-
giline sekretär.

Mikael Klompan x 1 1882
lõp. 1888 Valga sem., oli koostanud ühe õp.
Väike Maarja, 1889-93), Laikala Toim. 1896-1903
sem. õp. Valmaris 1903-1907, 2. N. K. lül. a.
õp. Tartus 1907-1919, Tartu Seminaris 1919-
1932.

1907 Kodumaa tundmise õppeviis ..

Õpet. kod. õppeviis 1918,

Õpet. ajalugu algkoolides 1919,

Õpet. minnaõpetus 1919,

Õpet. kodumaa (2 köit.)

Didaktika põhijooned 1918-21

Kooli lugemise raamat 1905-1911 (5 raam.) muud
Tunde

Eest. kirjandusloos peajooned 3k 1912-23
andmeid esimese põlvkonna kultuuri kirjanduse
peajoonet järele jätkanud kirjanduse valdkond, sealhulgas
alates kultuurilooliselt taustalt.

S. Allis ^ 20. XII 1869.

1898. õp. instituut, 1919-21 Tallinn kolleeriumis
1921 - 27. Harid. min. kooli osakonnas
juhataja 1927-30. Harid. min. kolleeriumis
juhataja 1930-35. Haridus noormees, 1935. 2 kooli
tegitaja. Tõenäoliselt rahvusliku organisatsiooni

Trubetskoj Paolo

Podunat, ymer 6 Ukraina Venes 1897-1906
urpidele kirjandusele 6 Rossia 1907-14
Профессиональный знанил нумер самодруководств
или был создан на м. II-III в. Петербурге 1909
образ компании мажоранской, с перманентной

PEM 21167

PR 19